

Kopula*cópula / copule / copula*

1. *Izan* →aditzari kopula esaten zaio, oinarritzko perpaus batetan, →atributu batekin (→adjektibo, →izen→sintagma edo preposiziozko sintagma batekin izen-sintagma →subjektu baten →predikatua osatzen duenean.

«Miren zoriontsu da», «Mikel pilotari izango da», perpaus hauetan *izan* kopula da.

2. *Eta* →juntagailuari, bi perpaus edo perpaus-atal lotzen dituenean, kopula esaten zaio.

Korrespondentzia*correspondencia / correspondance / correspondence*

Bi →hitz korrespondentzian daudela esaten da, baldin eta hizkuntza jatorkideetako hitzak izanik, →hizkuntza amaren etimo berberaren →aldaketa erregularren ondorio badira. Horrela, bada, latinezko *quis* eta grekozko *tis* hitzak, sustrai beretik agertu bide direnez gero, **K^wis* indoeuropar →errotik alegia, korrespondentzian daudela esango dugu. Gauza bera gatzelaniazko *lecho* eta frantseseko *lit*-egatik esan genezake, biak modu erregularrez latinezko *lectus*-tik heldu bait dira.

Kreolera

Hona hemen →hizkuntz ukipenetan sortzen diren hizkeretako bat.

Jatorriari so eginez, «→lingua franca»-rekin, «→sabir»ekin, «pseudo-sabir»ekin eta «→pidgin»ekin alderatu izan dira kreolerak; izan ere, hizkuntza desberdinak zituzten gizataldeen arteko mintzatu-beharrak sortu bait ditu; eta, hori dela bide, ukipenetan gertatutako hizkuntza desberdinetariko elementuz osaturik bait daude. Bide horretatik, jatorrian kreolerak sabir edo pidgin bat direla esaten dute, baina, halako batez, erabilkuntza osoko hizkuntza bihurtu direla, eta gizatalde berezi baten mintzabide bakar ere bai. Horrela hastapenetako →elebitasuna suntsitu, eta kreolera hori gizatalde horren «jaiotzizkuntza» eta «→ama-hizkuntza» bilakatu direla.

Kreoleraren mamikuntzan, ondoko hizkuntza hauek izan dira jatorri eta oinarri: frantsesa, ingelesa, portugesa, nederlandera eta gatzelania batetik; eta afrikar hizkuntza-mordo bat, Ginea-Golkoaren

inguruokoak bereziki, bestetik. Afrikar hizkuntza hauek esklabu beltzek batez ere eraman zituzten Ameriketara. Hori dela eta, kreolerak frantses, ingeles, portugesez, eta abar, gisa, sailkatu ohi dira. Esklabu beltzek elkar ulertzekotan sortu ziren, beraz, kreolerak; baita frantses, ingeles, eta abar, jabeekin hitz egitekotan (baina ez frantsesek edo holandarrek berek, beren esklabuekin hitz egin beharrek sortuak). Eta, horretarako, jabeen mintzairak erdipurdi idurikatzen eta ikasten zituzten.

Kreolerei buruzko ikertzapenak, hizkuntzazkoak batik bat, ondoko hiru multzo hauetan sailkatu ohi dira tradizioaren arabera:

1) Alde batetik, hizkuntza ikasien lardasketa gisa har daitezke, egitura-simplifikazio gisa (Lenz-ek, e.b., «gutxienera bildutako hizkuntzak» bataiatzen dituelarik; edo-ta, →Hjlemslev-en arabera, «beren hoberenera bildutako hizkuntzak»); edo haurgirotze gisa, frantsesarekin, ingelesarekin, eta abar, alderatzen ditugunean. Horrela jokatu zuten taldeek, beren jatorrietan talde desberdin, ahal bezala eta ahal zuten heinean ikasi zituzten hizkuntza horiek; eta, hori dela bide, kulturazko hizkuntza horien barne-hizkerak besterik ez dira kreolerak, eta horien iker-alorretan sartzen, beraz.

2) Beste alde batetik, berriz, funtsean afrikar egiturazko hizkuntzat har daitezke kreolerak (nahiz esklabuen hizkuntza desberdinen aniztasuna hor egon) eta sudandar hizkuntzetatik hurbil batez ere; baina, horretara, kulturazko hizkuntzetatik jasotako eraginak eta interferentziak hartu behar dira kontutan, →hiztegiaren alorrean batez ere. Honen alde mintzo dira bai frantses-kreolerak elkarrekin duten antz harrigarria, bai ingelesezkoena, eta abar (nahiz kreoleren arteko geografi urruntasunak handiak izan) eta bai kreoleren arteko batasuna (frantsesena, eta abar), Caribe-ko eskualdean batez ere.

3) Beste alde batetik, azkenik, «hizkuntza mixto»tzat har daitezke kreolerak sorkuntzaren eta tipologiaren ikuspegitik; baina hizkuntza baliotsu, halere, eta ego-

kituak; linguistikoki frantsesetik edo nederlandertatik aski jareginak; eta «ego-kiera linguistiko eta soziolinguistiko krea-tzaile» baten bitartez eratuak (oraingoa ikuspegia sinkronikoa eta barnekoa).

Berrikiago, halere, Jamaika-ra 1968an bildu zen Biltzarre Internazionaletik be-reziki, hizkuntzen pidginizazioaz eta kreolizazioaz izana, bestelako lanik agertzen hasi zen: linguistikoak eta soziolinguisti-koak, etnolinguistikoak edo psikolinguisti-koak; eta oinarritzat gaur kreoleretan nabarmendu den hizkuntz aldakortasun-ean finkatzen direla (eta gure mende-erditsura arte izan den egonkortasunaz bestaldera). Oraingo aldakortasun honek, itxura denez, frantseskuntzaren aldera jotzen du (edo ingeleskuntzaren aldera) gero eta gehiago; eta joerari «deskreoli-zazio» deritzote). Alderantziz, berriz, kreoleraren truke frantsesa nagusitzen zaio ezari-ezarian (edo ingelesa, edo abar), →elebitasun aurreratzaile baten bitartez (aurreratzaile eta diglosikoa batera); eta tresna nagusiak eskola eta alfabetatze-kanpainak direla.

Gehienetan desiragarritzat hartu ohi dira hizkuntz →aldaketa horiek (eta, hori dela bide, kreolarrek berek ere, oro har, ontzat emanak, dirudienez); zeren eta, gizarte-aldaketari buruz, garapenari bu-ruz, aitzinamenduari buruz, eta abar, ezinbestekotzat hartzen bait dira. Euro-par eta Amerikar metropolietako iker-tzaileen ustez ez-ezik, Kanada-ko eskola-ko ikertzaileenez ere. (Nahiz beti sal-buespenik izan; kasu honetan Dell Hy-mes-en lanetan gertatu den bezala).

Ez da hau, guztiarekin ere, sobera harrigarria; zeren eta ezagunegia bait da metropoliek duten hoberia, inperialis-mozko harremanen alorrean, beren kolon-iak noiz aparte eta bakandurik euste-ko; eta, era berean, eta mintzairaren alorrean, noiz metropolien moduetan sar-tzeko eta berdintzeko. Hau gertatzera-koan, norberaren desjabe-kuntza dagokio koloniarri, eta metropoli-ereduaren iduri-keta soil-soila; edo, hizkuntzaren alo-rrean, hizkuntzaren trukera; eta, edozein erabaki hartuagatik ere, kolonien aldetik gutxi gora-behera bederen onartua izatea.

Halaz ere, kreolarrek ez diren ikertzai-leek «kanpotik» ematen dituzten irizke-rok, kreolarrek berek eztabaidatuak izaten hasi dira. Adibide bat hemen ikus daiteke: Dany Bebel-Gisler: *La langue créole, force jugulée*; ikus *Soziolinguisti-ka* hitz-sarrerako bibliografia).

Itxaron egin behar, beraz, kreolarrek berek beren etorkizuna aztertu, eta azken hitza eman dezaten, are hizkuntzaren arazoan ere. Arte horretan, dena dela, puntu batetan dago batasun osoa: herri kreolarretan iker-sail aparta dago gaur, teoriaren eta praktikaren mailan: hiz-kuntzalarientzat zein soziologoentzat, eko-nomilarientzat, eta abar; eta gauza bera soziolinguistentzat, psikolinguistentzat, etnolinguistentzat, eta abar.

(Honetaraz gero, hau gogorazi beharra dago: 1804ean bere askatasuna lortu zuenez geroztik, Haiti dela egiazki koloni egoeran bizi ez den kreolar herri baka-rra; eta hortxe eman litezkeela, beraz, itxura denez, bere kreolera berberaren normalizazioaren gertabide edo prozesua eta gizarte-berjabetza).

M. J. Azurmendi
Itz.: Txillardegia

Kromatikoa

cromático / chromatique / pitch

Azentu kromatikoa ahots-tinbrearen gorapena da, →ahots-korden →teinkadura han-diago bati zor zaiona eta →hitz bati edo hitzaren →silaba bati eragiten diona. →*Azen-tu musikala* eta *goratasun-azentua* ere esaten zaio, eta bibrazioen →maiztasunari dagokio. *Kromatiko* terminoa, ikusmenezko →kolore-sentipenaren eta entzumenezko tinbre-senti-penaren artean berez egiten den →elkargoak esplikatzen du.

Kuantifikatzailea

cuantificador / quantifieur / quantifier

Zein →kantitatek mugatzen duen →izena adierazten duten →determinatzaileei esaten zaie kuantifikatzaileak. Honela, *bi etxe, etxe bakoitza, etxe guztiak* →sintagmetan, *bi, bakoitza* eta *guztiak* →kuantifikatzaileak dira.

Kuneiformea

cuneiforme / cunéiforme / cuneiform

→Izkribakera kuneiformea, aurkezten di-tuen ziri edo iltze antzeko elementuengatik